

9. Мілорадова Н. Е., Доценко В. В. Особливості емоційного інтелекту майбутніх правоохоронців. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2014. Вип. 16. С. 132–138.

10. Бабенко О. О. Емоційний інтелект у складі ресурсності представників професій юридичних видів. *Право і Безпека*. 2017. № 3 (66). С. 121–125. URL: <http://pb.univd.edu.ua/index.php/PB/article/view/87> (дата звернення: 24.10.2019).

Одержано 26.10.2019

УДК [342.9:342.7](477)

Лілія Миколаївна ПОПОВА,

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри фінансів та кредиту

Харківського національного університету будівництва та архітектури;

 <https://orcid.org/0000-0001-8255-8363>

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ДІЄВИЙ СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Високий рівень правопорядку можна спостерігати в тих країнах, де громадяни є висококультурними та законослухняними, що пов'язано, перш за все, з прагненням людини до кращого життя, але в більшій мірі, з – дієвою адміністративною практикою суб'єктів публічної адміністрації. Коли все ж таки скоєно адміністративний проступок, спрацьовує механізм притягнення до адміністративної відповідальності шляхом накладення впливових адміністративних санкцій. Такий стан речей можна спостерігати в країнах-учасницях ЄС, де майже відсутні порушення санітарних правил, або порушення дорожнього руху. І більш того, коли громадяни України потрапляють до країн ЄС, то стають законослухняними, що говорить про існуючий в країнах ЄС високий рівень правопорядку.

Адміністративна відповідальність – це відповідальність за вчинення адміністративних правопорушень, тобто правопорушень законодавства, що зачіпають публічний інтерес, однак не є такими тяжкими як злочини (у кримінальному законодавстві). Адміністративна відповідальність – це один із видів юридичної відповідальності, якому притаманні всі ознаки останньої. Разом з тим, адміністративна відповідальність є складовою частиною адміністративного примусу і наділена всіма його ознаками [1, с. 190].

О. М. Бандурка визначає адміністративну відповідальність як «накладення на правопорушників загальнообов'язкових правил, які діють у державному управлінні, адміністративних стягнень, що тягнуть за собою для цих осіб обтяжливі наслідки матеріального чи морального характеру» та зазначає, що адміністративна відповідальність характеризується рисами, які відрізняють її від інших видів юридичної відповідальності. Суть основних рис адміністративної відповідальності полягає у тому, що її підставою є адміністративне правопорушення (проступок). Притягнення до адміністративної відповідальності є обов'язком державних органів, які є суб'єктами виконавчої влади. [2, с. 368]. А. Т. Комзюк також наголошує, що адміністративна відповідальність заключається в застосуванні до осіб, які вчинили адміністративні проступки, адміністративних стягнень, що мають для цих осіб обтяжливі наслідки майнового, морального, особистісного чи іншого характеру і накладаються уповноваженими на те органами чи посадовими особами на підставах і у порядку, встановлених нормами адміністративного права [3, с. 82]. Ю. П. Битяк зауважує, що під даним видом відповідальності слід розуміти накладення на правопорушників загальнообов'язкових правил, які діють у державному управлінні, адміністративних стягнень, що мають для цих осіб обтяжливі наслідки матеріального чи морального характеру [4, с. 170].

Для адміністративної відповідальності як різновиду юридичної відповідальності характерні наступні ознаки: 1) має зовнішній характер; 2) визначена у нормах права; 3) пов'язана з державним примусом у формах каральних і правовідновлюючих заходів; 4) притягнення правопорушника до відповідальності здійснюється уповноваженими державними органами та посадовими особами; 5) притягнення правопорушника до відповідальності здійснюється в певному процесуальному порядку тощо [1, с. 191].

Перелік органів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення наведено у розділі III Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП). Суб'єктами адміністративної юрисдикції є також районні, районні у місті, міські чи районні суди (судді). До винних у вчиненні правопорушення застосовуються адміністративні стягнення, передбачені ст. 24 КУпАП, та заходи адміністративного впливу, що застосовуються до неповнолітніх (ст. 24-1 КУпАП) [5]. Порядок притягнення до адміністративної відповідальності здійснюється державними органами чи їх посадовими особами, в межах компетенції наданої законодавчими актами.

Як відомо, основним джерелом адміністративного права є Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП), у якому зосереджено матеріальні та процедурні норми, що охороняють важливі суспільні відносини у галузях, сферах і секторах суспільного життя через інститути адміністративного правопорушення та адміністративної відповідальності. Однак одним КУпАП перелік джерел адміністративного права не завершується. Так, питання щодо адміністративної відповідальності за порушення митних правил регулюються Митним Кодексом України (розділ XVIII «Порушення митних правил та відповідальність за них», розділ XIX «Проведення у справах про порушення митних правил») [6], за порушення податкового законодавства – Податковим кодексом України [7]. Певні норми, що

встановлюють адміністративну відповідальність, містяться у законодавчих міжгалузевих актах (Повітряний кодекс [8], Закони України «Про правовий режим надзвичайного стану» [9], «Про державний кордон» [10] та ін.). У законах України можуть бути визначені інші види адміністративної відповідальності. Так, Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» визначено такий вид адміністративного стягнення, як примусове виведення іноземця або особи без громадянства з України.

Особливістю адміністративної відповідальності є те, що вона, по-перше, урегульована як законами, так і підзаконними нормативно-правовими актами (згідно статті 5 КУпАП адміністративна відповідальність передбачається за порушення рішень місцевих рад), по-друге, може наступати як за порушення загальнообов'язкових правил без шкідливих наслідків (порушення вимог законодавства про працю та про охорону праці, за статтею 41 КУпАП), так і у разі заподіяння шкоди (порушення учасниками дорожнього руху правил дорожнього руху, що спричинило пошкодження транспортних засобів, вантажу, автомобільних доріг, вулиць, залізничних переїздів, дорожніх споруд чи іншого майна, за статтею 124 КУпАП) [11, с. 326–327].

Нормами адміністративного права урегульовано повний перелік адміністративних проступків, адміністративних стягнень та органів, уповноважених їх застосовувати. До цього виду юридичної відповідальності притягуються порушники загальнообов'язкових правил (норм), установлених уповноваженими суб'єктами [2, с. 369].

До осіб, які беруть участь у провадженні згідно з КУпАП, належать: особа, яка притягується до адміністративної відповідальності; потерпілий; законні представники; захисник; свідок; експерт; перекладач. Особа, яка притягується до адміністративної відповідальності, має право: 1) ознайомитися з матеріалами справи; 2) давати пояснення; 3) надавати докази; 4) заявляти клопотання; 5) під час розгляду справи користуватися юридичною допомогою захисника; 6) виступати рідною мовою; 7) користуватися послугами перекладача, якщо не володіє мовою, якою ведеться провадження; 8) оскаржити постанову у справі [5].

Справа про адміністративне правопорушення розглядається у присутності особи, яка притягується до адміністративної відповідальності. У випадку відсутності цієї особи справа розглядається лише у випадках, коли: 1) є дані про своєчасне її сповіщення про місце і час розгляду справи та 2) якщо від неї не надійшло клопотання про відкладення розгляду справи. Потерпілим є особа, якій адміністративним правопорушенням завдано моральної, фізичної чи майнової шкоди. Потерпілий бере участь у провадженні з метою захисту своїх прав, інтересів, та намагається довести, що правопорушення дійсно мало місце і порушено його інтереси та завдано шкоди. Згідно чинного законодавства потерпілому належать наступні права: а) знайомитися з матеріалами справи; б) заявляти клопотання; в) оскаржувати постанову у справі; г) його може бути опитано як свідка [12, с. 75].

Основною стадією провадження в справах про адміністративні правопорушення, в якій вирішуються найважливіші завдання провадження (чи було вчинено адміністративне правопорушення; чи винна певна особа в його вчиненні; чи підлягає вона адміністративній відповідальності; чи наявні обставини, що пом'якшують або обтяжують відповідальність; чи заподіяно майнову шкоду; інші обставини, що мають значення для вирішення справи) є розгляд справи про адміністративне правопорушення та винесення за нею постанови. Вказана стадія включає наступні етапи: 1) підготовка справи до розгляду та слухання справи; 2) аналіз зібраних матеріалів про обставини справи; 3) ухвалення постанови за сутністю справи; доведення змісту цієї постанови до відома правопорушника [12, с. 75].

На думку автора, вагомі кроки у створенні гармонійного кодифікованого закону про адміністративну відповідальність уже здійснено, однак потребують додаткового опрацювання певні моменти, особливо ті, що стосуються відповідальності суб'єктів господарювання.

У фінансовому законодавстві термін «адміністративна відповідальність» повністю не розкрито, хоча і вказується на протиправність діянь у різних сферах державного управління, встановлено адміністративні стягнення (штраф, зупинення діяльності чи ліквідація юридичної особи), які накладаються органами виконавчої влади (посадовими особами) [11, с. 328].

Доцільно відзначити, що до адміністративної відповідальності за порушення у сфері господарювання (підприємництва) притягаються фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, фізичні особи – посадові (службові) особи суб'єктів підприємницької діяльності, а також посадові (службові) особи органів державної влади і управління. До юридичних осіб в такому випадку заходи адміністративної відповідальності не застосовуються; відповідальність таких осіб обмежується господарсько-правовими санкціями. Разом з тим, існує думка, що чинним законодавством встановлена адміністративна відповідальність юридичних осіб як суб'єктів правових відносин, однак, не тільки адміністративного, але і інших галузей права, наприклад, цивільного, податкового, господарського, при порушенні ними приписів норм права, зокрема вчиненні правопорушення.

В. Л. Кротюк, А. Ф. Іоффе вважають, що юридичні особи не є суб'єктами адміністративних правопорушень у контексті КУпАП, але адміністративні відносини у широкому розумінні охоплюють і відносини за участю юридичних осіб [13, с. 29–33].

Проте законодавче встановлення адміністративної відповідальності юридичних осіб в умовах проведення адміністративно-правових реформ має суттєве загальнопревентивне значення. Інститут адміністративної відповідальності юридичних осіб в Україні перебуває в процесі становлення, а чинне законодавство потребує проведення його кодифікації щодо такого суб'єкта адміністративної відповідальності. Першу спробу у цьому напрямку зроблено у Цивільному кодексі України, де встановлено загальні засади адміністративної відповідальності юридичних осіб, закріплено перелік адміністративних санкцій, строки їх застосування, гарантії прав юридичних осіб у випадку неправомірного притягнення їх до відповідальності.

Л. М. Кравченко та О. О. Плетньова стверджують, що в умовах розвитку ринкових відносин і появи великої кількості суб'єктів підприємницької діяльності різних організаційно-правових форм норми чинного КУпАП стосуються не лише фізичних осіб, а також і юридичних [14, с. 69–72].

Таку ж точку зору поділяє Д. Д. Лилак, який зазначає, що неможливо за ту саму дію (наприклад, щодо відповідальності за здійснення торговельної діяльності без ліцензії) фізичних осіб притягувати до адміністративної відповідальності, а юридичну особу – до іншої [15, с. 24–31].

Враховуючи негативний характер юридичної відповідальності щодо правопорушника, який виявляється в обмеженні його прав чи виконанні ним необхідних додаткових обов'язків, можна зробити висновок про існування потенційного варіанта застосування до юридичних осіб різноманітних санкцій. Так, наявність відокремленого майна передбачає можливість застосовувати майнові санкції. Цивільна ж правоздатність і дієздатність створює умови для використання санкцій щодо обмежень такої можливості їх застосовувати, а організаційна єдність – використання санкцій для ліквідації цієї єдності. Отже, можна погодитися з Д. М. Лук'янцем [15, с. 52–56], який дотримується точки зору, що юридична особа являється деліктоздатною і поряд з цивільно-правовою може нести й адміністративну відповідальність.

Список бібліографічних посилань

1. Попова Л. М. Особливості притягнення до адміністративної відповідальності за здійснення протиправної підприємницької діяльності в Україні // *Фінансова система України в умовах трансформації соціально-економічних відносин* / за заг. ред. В. І. Успенко. Харків : ФОП Панов А. М., 2019. С.189–212.
2. Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс : підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Золота миля, 2011. 584 с.
3. Адміністративна відповідальність в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. А. Т. Комзюка. 2-ге вид, перероб. і допов. Харків : Ун-т внут. справ, 2000. 99 с.
4. Адміністративне право України : підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 544 с.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення : закон України від 07.12.1984 №8073-Х. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 20.10.2019).
6. Митний кодекс України : закон України від 13.03.2012 №4495-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 20.10.2019).
7. Податковий кодекс України : закон України від 02.12.2010 №2755-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 20.10.2019).
8. Повітряний кодекс : закон України від 19.05.2011 №3393-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17> (дата звернення: 20.10.2019).
9. Про правовий режим надзвичайного стану : закон України від 16.03.2010 №901-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14> (дата звернення: 20.10.2019).
10. Про державний кордон : закон України від 04.11.1991 №1777-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12> (дата звернення: 20.10.2019).
11. Попова Л. М. Адміністративно-правові засади контролю в сфері підприємницької діяльності : монографія. Харків : Майдан, 2018. 536 с.
12. Кузьменко О., Чорна В. Чому адміністративна відповідальність є дієвим способом захисту прав і свобод громадян? // *Адміністративне право для громадян України* / за ред. В. Галунька. Київ : НДІП, 2019. 114 с.
13. Кротюк В. Л., Іоффе А. Ф., Лук'янець Д. М. Фінансові санкції та адміністративна відповідальність: проблема співвідношення. *Право України*. 2000. № 5. С. 29–33.
14. Кравченко Л. М., Плетньова О. О. Проблеми адміністративної відповідальності юридичних осіб у сфері валютного законодавства. *Юридичний журнал*. 2004. № 8. С. 69–72.
15. Лилак Д. Д. Адміністративна і цивільно-правова відповідальність юридичних осіб у сфері економічних відносин (колізії теорії і проблеми практики). *Право України*. 2000. № 1. С. 24–31.

Одержано 01.11.2019

УДК 342.9:[321.7:004](477)

Світлана Миколаївна ПОПОВА,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри правоохоронної діяльності та поліцієстики факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0002-3958-4133>

ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

В Україні, яка є членом Ради Європи, розвиток демократичних процесів, застосування загальновизнаної системи демократичних цінностей, зокрема щодо участі громадян та інститутів громадянського суспільства в процесах формування та реалізації державної політики, відіграє ключову роль у забезпеченні економічного та соціального прогресу в державі [1].